

# TUTUL TBOLI

# TUTUL TBOLI

**Tboli Stories**

by Gadu Ugal



**Summer Institute of Linguistics-Philippines, Inc.**  
**Translators**                      **1975**                      **Publishers**

**Published**  
**in cooperation with**  
**Bureau of Public Schools**  
**and**  
**Institute of National Language**  
**of the**  
**Department of Education and Culture**  
**Manila, Philippines**

17.44-375-5.4C

54.120-756010MCPZ

**Printed in the Philippines**

## **FOREWORD**

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempts has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second-language learning into two steps—literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

**Juan L. Manuel**  
Secretary

## **FOREWORD**

One of the noble aims of Education is to equip every citizen to participate meaningfully in his society and to share in shaping the destiny of his country. Providing literacy instruction in each man's vernacular is a basic step in realizing this goal. To promote this purpose the Summer Institute of Linguistics works in agreement with and under the auspices of the Department of Education in the Preparation of instructional and supplementary reading materials for the various Cultural Minorities of our country.

The Bureau of Public Schools takes pleasure, therefore, in presenting this volume of literacy material which is part of its list of approved supplementary reading materials prepared for use by the Public School in the areas using the vernacular of these materials.

**Liceria Brillantes Soriano**  
**Director of Public Schools**

## PREFACE

This booklet contains a collection of Three Tboli folk tales as interpreted by Gadu Ugal.

This booklet is designed to help speakers of Tboli achieve skills of literacy and communication in their own dialect which will help them easily achieve the same skills in a second dialect.

In order to read Tboli pronounce the letter e as in the English word 'the', the letter ó as the Spanish 'o', the letter o as the vowel sound in the English word 'cough', and the letter é as in the English word 'let'. All other letters are pronounced as their National Language equivalents.

## NGÀ HIKIT

Hek kun Ngà Hikit, deng matay yéen ne maen. Hikit bè yê dien ne mà dien. Okóm là kóen tilob kmò le ebéléen. Tey gel kfes le du lel le gel kemyaw du. Són te kohù gun gel nù. Laen kô dù nesen, là se dog benlay le du nes. Són dowinen doun kesongî nim Ngà Hikit ni,

Tey gel kkémétén du yem yê dien. Ya tey gel kiken. Ne yó kem ngà dumun segbót, tey gel kodoy le du ne tey ktondo le du snéen. Sok gel benlay le ken són sifólen blay le du. Són yó alí danda dók le snéen, tibas là hol gbeken du.

Ngangen ne kun nim Ngà Hikit, malù deng gembek udí. Na sotu leban gel nbóen ne deng gbeken mbô bnukù ne kun. Tódô kem lenoken ne kun nim ngà alí danda dók. Hatan gel mken he kun, ke deng deng kken yó kem tau gunun alí geklifén. Okóm són kem ubangen gel tebel le béleen. Balù igoen mken kun, yó ne yem danda kdók le du, lel le gel smulô du he. Mon le, Alí mduk ngà sidek ni duu. Yake dog henken. Yó ne kun Ngà Hikit, tódô kem hegbayà. Olon tódô gel mkik. Tey gel ktondo le du kem dumun ngà, ewenem tódô kem hegbayà bélê le, lel le alí gel kmuli du. Mon le, Hihhi, ngà sidek, nusing, laen dù nes, ngà knikab.

Sotu kdaw hanà hlaful hangay le él. Tey keheslò le du. Tódô kem lemwót te kohù bè yem gunun gel tungô. Són ohu dumun gel stungô. Mung du ngà ohuhen. Sok gel wen gunun esolu, són ngà ohu dumun. Tey gel toul yem ngà ohu ke là tonen ke Ngà Hikít. Sal gel nebelen gunun esolu. Ya se tey gel kboug le yem ngà ohu yó kem tau. Mon le, Wen ukóen ni dum ngà ohu nii. Bo te du alí loloen béleen tu dum datù tuu. Ya tey gel ail yem ngà ohu lan le gel hemsídek du.

Timbów le kól ditu lem él koni, myón te botu yem ngà ohu ne sulu Ngà Hikít yem bnukù. Igoen smulu du tódô sembu ngel yem ngà ohu ne ngangen mbak. Ketngel Ngà Hikít ebè yem ngà ohu ne tonen yem ngà ohu smolu ebè kulu yem él. Ketngel Ngà Hikít etu tódô tonen tey tuha logi udí mdà te hagang. Tey bengeten, tódô gefet bè tonok. Tódô gotu bukay kdéen, ne weken tódô kéng syuba.

Tódô bugal nóngóng yem Ngà Hikít ne bugal se kun ail yem ngà ohu. Tô mlóy Ngà Hikít okóm mon yem tau bilô yó, monen, Béi tô hlikoem dé, Ngà Hikít. Laen dù knikoem béleu. Hlonihi dé. Wen tulónu kóm. Tahu se kun goen setbol kkel yem ngà lewu le ngà ohuhen.

Mudél yem tuha logi bilô, monen, Tonu tey sídek keglayamem, Ngà Hikít. Tey kkoduhu kóm. Duhén ni

deng tonem o. Nem ne mung do lewu ye ngà tuem. Béi hlikò, laen kô desem ke mimóni. Angati baling datù he. Tahu se, lem wót le igoen hból ketngelen nim ngà sniwihen ngà ohuhen.

Ngang le mógów kun efet le sut bè yem tey koyu bong. Ne mon yem tuha bilô, Ni se kum gunù. Motuni. Nù se lan du? mon Ngà Hikit. Mon yem tau bilô, Là tonem du kô? Myó sii aut gdek klokok tihem. Là sii, mon Ngà Hikit. Na, mon tau bilô, yó duónen tolo kmefen yem ketngelem. Hlonihi dini kun. Louf te kóm ni bulung lewu ye yem ngà ohuhem. Tahu se kun.

Okóm mon tau bilô, Béi tagad temngel efet gungolem unihen legwét gu lem lumaken tóku. Baluen ke deng legwét, ke là deng gungolem du mail ngà ohuhem tñibóhu. Tô mlóy Ngà Hikit. Béi mlóy, mon tau bilô. Là tonem du kehyu ktauhem ke tô lumun yó nmoem ne là tonem du hyu ngà ohuhem. Tahu se tódô kem kég mdà te kmalag kun nim ngà botong kkel lem lówón.

Nen e nouf kun Ngà Hikit. Lumu kegnóm Ngà Hikit du ke wel le hlosok. Gungolen se muni legwét nim tók. Ya tey sidek klikò Ngà Hikit kun. Laen ofolem hmingun du. Botong tódô getngel Ngà Hikit tibas là dengen mail ngà ohuhen. Unin temngel tódô tonen tey ulal lembang

menganga hegilu ebéléen. Là bud tonen du ngà ohuhen. Tódô lemangat, monen, Mataye gi dou. Btang lem klinguhen se nim mudél bede kbongen geng blawang. Monen, Ke mimóni, tonem kehyun. Là ke là, là tonem du. Budi hidong, monen, efet bud gungolem yem mudél ebéléem. Béi tagad temngel efet gungolem udélu. Béem knikò yem ulal. Tahu se kun, bud hidong Ngà Hikit, mom lenwéen alí sidek klikoen, lelen hemdem nim tey lembang ulal, kô nékét le Ngà Hikit.

Yó ne kun Ngà Hikit, yó kegenen tódô hidong balù tanang kuleng ken, laen kô géhél gungolen mudél. Tódô bud gungolen nim uni legwét tók gu lem lumaken. Hendem Ngà Hikit, Angat tnibóhen ou kedeng. Bud tô temngel se, bud là. Knikoen kô là balingen yem deng monen mò du yem tau bilô.

Ne gungolen se nim ail ngà ohuhen tek sulék lebagal. Ne gnómen se nim dmofì lem uyóhen, ne gungolen se nim mudél, monen, Temngeli. Ne tahu se. Ne e temngel Ngà Hikit. Hmung tódô tonen tey tau bong ne huték mdà klohoken. Tonen se nim tey ohu bong, bà snakayem, mdà klohok tihen. Nen e hnénég se kun lówó tódô sngel matahen, bà mon tey tilob nes heklun leseken, ne tódô mló kuliten. Kéng tô kulit ngà lomi sut.

Laen dù bud lekes tonen ne là bud wen using tonen bè knuen.

Bud nkayen bè yó ketngelen tódô tonen tey gunù bong nbeng ma olung, yem tehe koyu bong tonen se. Duhem ni, mon yem tau yó koni, dengi sut dini ne dengi tólóng bè kem dumum. Nem na motun ta anî tonem gunuu. Nitem ohuhem. Tahu se motun le nen e hnénég lem yem gunù. Tódô kdéen klasi kimu talak tonok gotu tonen bè yó.

Mon yem tau yó, Là tagad henkenu kóm bè ni, kô là guléki. New ne bud hulék uu. Bud tonu uu he. Tulónu kóm yem kóyóu béléem. Lotoben là nuen kni yehenu. Lewu ngà me sotu logi ne sotu libun, tolo le milo ebè sokol longit. Fat ni he kkól le. Nem ne bud mulék anî ne le hol senkebê u. Ne angkat mélél yak le béléem ne angkat dilut le laan tihem he yó, yó kem kdê dumum alí gel hemsidek kóm. Okóm là tagad heseku du béléem nim lówóhem ni. Nem hlun mtung lilung dalang se nim ngà ohuhem. Wen bulung angkat blayu kóm sok bud nwtu u edini. Sok lumangem bè knuem tódô lumun ni se kmò klówóm ni kton le kóm. Ne sok bud dyohem yem sotun tódói bud mkél bè yem gna lówóhem. Tahu se kun, nen ne bud eted Ngà Hikit lem él yem tau yó koni. Ne dyohen du yem sotu bulung. Tódô bud mulék bè sana

lówón Ngà Hikít lewu le ngà ohuhen, dalang se yem tau yó koni, tódô bud tau bilô.

Gungol Ngà Hikít se tey gad taba yê dien du, monen, Tey té kangayem él de ngà là géhél matay. Deng tahà kdaw. Kdéén hlagi gotu hlagihen du.

Nen e mulék kun yem ngà yó koni, nbóen kobong nen e kól ta. Mung kton yê dien du mung kogoten du nen e mò mogul, lelen mdong du. Tódô kem dyolen bè tonok. lel ni langat ohuhen. Tafa nawan yem tey alí kehsidek le nim funen, lelen alí hmatay moug yem ngà ohuhen. Tódô kem tek hulu kun Ngà Hikít lewu le ngà ohun. Tódô le slasà desenfól, ya tey kiken. Gotu le mógów ebè yó yó kem ngà ne le e henwog. Mon le, Kyaem dé, ngà laen dù mu. Tey kehekyà le du, mon le, Kyà, kyà!

Bud legen udí bè yó bud hetngón Ngà Hikít, sniwihen ngà ohun, bud le mulék ete kohù. Là kô dog henken le ke Ngà Hikít, mon le aní medlà.

Hek ne e mon le wolu ni kehtohen mò ninum bè ni, abay se wen sotu datù hotunen tlu ngaen libun bè yem gunù bong gunù Ngà Hikít nù.

Són Ngà Hikít kun alí tendo danda dók le mò nmò, yó kem ma koyu, ma doun, ma sani ne ma ken kudà. Wen se gunù le gel hemken du, wen se là. Wen se gunù le gel mfan du ken, wen se là. Wen se gunù le hemken du

sok lemwót, wen se là. Yó gel nmoen sok kól lem bnes, gel mebel likón ne dulon ne hosò mò kenen abay se bitil. Sok bud gel kól ta bud heflós le elem éi. Nù ne yó kem hmò le du. Bede eles gel mung du ngà ohuhen, kihu gunun esolu Ngà Hikit.

Ngangen ne kun mon le tek limu ni duen mò ken bong. Lemwót yó kem tlu ngà yem datù ne le e klot mebel le kimu, yem kimu tgut yó kem libun yehen le ne tgut tuón le libun ne tuón le logi. Yó tgut yó kem tlu ngà libun, tedyung ne kmagi ne fandî ndól ne ket kul na sotu bokog ngom libun. Yó kun tgut yê yó kem libun sotu bulus fandî ndól, sotu bulus tedyung, kmagi bong bótóng, tlu bokog ngom libun. Yó tgut tuón le logi, kfilan dolol lubón, tlu bulus ulew ndól, tlu folò sudeng nanti. Ni se kdê ni kem ni gotu kenlot yó kem ngà datù.

Ngangen ne kun tek tlu buteng duen yem mò ninum. Hek ne e hto kun yem tey mò ninum. Ya tey tau genged mógów ebè yó. Kentihen ngà logi ne ngà libun, kentihen tau datù ne libun boi. Okóm yem kegdek tau mulu ne yem kegdek yó kem hol baken, là deng le kól he yó kem tlu ngà datù bè yem keklot le. Mon yem datù fun gunù, Kunen ne ke sidek kbak ye ebéléu bè nim ksut ye, ne yó kem towuhu abay se là deng le kól he yó kem ngau. Tolo

ne le e tulón ke bong libun bè sokol tonok kmou ken, abay se sónen du se hol libunu twogu.

Yónmò yó kem tau hlun le hmatan nim kkól yó kem logi myehen, hlun le sékét kudà, ne ssukót le safí ne bew, ne lel le smagi ne kmintang, ne lel le tmonggong ne lel le madal. Hlun nmò le hmatan ni kem tlu ngà datù.

Hek ne e lemwót te kohuen Ngà Hikít lewu le ngà ohuhen. Tô le liwà gu lem yó kem tey tau wen, lelen tô hménég. Ne e mton yem datù fun yem gunù. Itu, monen mò yem yê dĩ Ngà Hikít, Lo ye kut lem blóng tau dé tum tey ngà sidek tuu. Wadag gù myak. Tahu se kun kewót yem yê dien gunun hikít nen e na yem tey hutul koyu nen e mò moug ke Ngà Hikít bè yó lem blóng tau. Tey langaten. Benkólen tô mon du, Bê te, Yê Hà, bê te mom sboug sen. Tnódónem yê dien hluy ke Ngà Hikít lem yó kem tey tau wen. Igò le moug ke Ngà Hikít igoen fen lemangat mail bè yó se ni dum ngà ohuhen. Okóm tdô kem bud homong bnoug le se kun ne tódô kem bogul le ta Ngà Hikít yó bek ngà ohuhen. Tódô le kem slasà bè yó lewu le. Gotu le tô mtafi. Omin le bud bemtik du ne danda dók le elem él. Deng mosol ne kdaw.

Ne e kól lem él Ngà Hikít, tódô glohen tum tuha logi udí myón te botu. Tey, monen mò ke Ngà Hikít, tonu tey

sidek keglayamem. Là he yó, angati bud tofi ta bélé le he yó. Duhem ni, nem na bud mung do lewu ye ngà ohuhem. Deng kól tuha libunu. Tahu se mung Ngà Hikít, tebelen bè sol él yem bnukù nwtén.

Ngang le bud mógów efet le bud kól bè yem tey blétê bong. Mon yem tau, motuni sen Ngà Hikít. Ne gungolen udél libun ne udél ngà. Okóm laen dù tonen gunù. Ominen demyo ke Ngà Hikít bulung yem tau bilô yó koni. Tódô bud ton Ngà Hikít tey gunù tilob ne yem tau udí baling tey tau bong, ne senced se ke Ngà Hikít lewu le ohuhen. Tódô le bud baling se kul lumun yem tehe gna kbaling le.

Ton Ngà Hikít yem libun yehen yem tau bilô ne lewu ngaen. Sotu ngaen logi ne sotu ngaen libun. Tey tilob kesegbót le ke Ngà Hikít ne senced se yem libun yehen yem tau bilô, tey tilob knawahen ebè Ngà Hikít.

Tey libun knuun yem libun yehen yem tau yó. Tey huték lelen bong tukuen, tô kbongen ngà leban tuku myón te kulun. Ne tódô genut bè seel weken. Monen mò ke Ngà Hikít, Nui bélé me bè ni ke nen ne deng yem mò ninum aní wen dumum nù bè ni.

Omin le hemken ke Ngà Hikít. Nim deng kenken me kóm ni, mon yem tau yó koni, gunun deng gfan angati baling tau bélé me. Tey dê klasi ken le kun ne tey dê

klasi utón le. Timbów deng kken le ominen mon mò ke Ngà Hikít yem tau yó, Ni, monen, bulung blayu kóm. Lewu klasihen. Bong nim nked hulô, monen, bulung hemomi, ne bong nim nked hitem. monen, bulung henggen. Blayu kóm ne nim bulungem okóm béem tagad lumang he nim hemomi. Tulónu kóm klumangem du. Hol btang sóól buteng he kedeng kedyohem nim hemomi. Haya hlafus he. monen, kkól yó kem ngà datù. Angat wen ngà boi tódô baling yehenem lanen wen tonen béléem kifu. Béi hbakà kóó, mon yem tau bilô mò ke Ngà Hikít. E, mon Ngà Hikít.

Bud kewót le bè yó, olo le semlob kobong lem él. Unin kól ta, uni le bud hemluy moug du lewu le ngà ohun. Bud tek hulu Ngà Hikít, tódô kem tek hulu ete kohù. Són yó nmò Ngà Hikít, són semnuk kuleng. Ne le e henken Ngà Hikít, són sani bede tódô bot le ebéléen te kohù, là se bud le móyô ke bud mógów etek seel.

Hek deng ne e kifu bè yó kun. Tey, tey, mon yem datù. Kunen ne ke léd ye se o tolù haya abay se là kól le kifu ni kem towum, lai. Ton du we lai, mon yem datù fun nulu. Mni se sana gel kmoen, sal gel wen se gunun gel slél yem nmò.

Ngang le stulón kun deng senga ngà, ngangen senga bong tau igò le tendo hesnuk du ke Ngà Hikit yem kuleng blongon.

Là, mon yem datù fun gunù, geblà kuy ne ni alí hebnes mudél. Wen yó kem towuhu, aní gtungô le. Tahu se kun ne le e gotu lemwót tungô kdê le. Balù tau fun gunù gotu lemwót tungô. Tódô skibung long le, bà mon tey kliteg le.

Tek sotu là dengen lemwót tungô, són yem ngà boi hol són twoli bè yó kem libun angkat myehen haya. Abay se deng tey sendawen ni kun tungô, miteg bè yem tey ksakay le kudà gu bè benwu le.

Yó ne kun ke Ngà Hikit hinong myón bè ofi. Gel hesnuk le du yem kuleng blongon. Ngangen ne kun tógó ne blongon. Ne nonol Ngà Hikit ne yem ofi.

Gotu gtungô ne kdéen tau, balù tau fun gunù gotu le gtungô. Ne hlilil te kohù Ngà Hikit, temdanan te slengeb. Hendemen monen, Ket tau datù sal hendemen du hol datù sendóyón ne móyô ke baling són du datù tinuhen. Okóm là tngón le du yem hol geta datù bè kdê le duhen yem alí gel hegdanà le ne alí gel dmowin ikóng bélê le. Yó se hendem Ngà Hikit.

Hol btang sóól buteng deng ne e dyo Ngà Hikit bulungen. Tnikónge yó kohù tehe gun nù tódô baling

tilam. Yem slengeb tehe gun temdanan tódô baling kama gun temdanan. Yem tehe ofi nù klohoken tódô baling solok flitan. Yó kem kótóng tehe seyón te kohù, tódô baling blówón leembang. Ne yó kem tehe kuleng myón te kótóng gotu le baling tembaga leembang ne bnogul litok. Yó tehe snuk ofi gotu baling sudeng ne kfilan. Yem tehe hala nù ta, gotu baling klabu lenansay. Tódô kentihen yem nù te kohù, ne nù te hala gotu baling kimu alí mebttes.

Nem e hnénéng Ngà Hikít, hol ngà logi tinuhen. Nem e hnénéng yem tehe ngà ohuhen, hol klambaden ohu bong. Baluen ke són du hmatay kul kdê le.

Ne e beklil yem Ngà Boi hol són twoli, tódô sngel matahen mton du yem tey hentaw ton seblà bè yem tehe gunun nù kohù. Là hentahuhen du yem tonen. Hendemen knahen. Ngangen ne kun myón. Là sii, mon nawan, sundu kna du. Ngangen ne kun mdà. Là sii, monen, sundu kna du. Ominen bud myón ne bentiken yéen. Monen, E Yê, e Yê btiki kun. Wen tonu. Tahu se, tódô gebtik blékê yéen. Hol tô hboluk btik se yem yéen tódô bud lana yem tehe ton Ngà Boi. Són tonen masà te kohù dungul ne Ngà Hikít ne ngà ohuhen.

Mon yéén, Nù se tonem? Tu dé koni te kohù. Ketngel yéén te kohù sòn tonen yó koni dungul ne Ngà Hikit ne ngà ohu.

Kô yó ngà benlek, tek hlalahem igò wen tô knahu koni. Tlek kóm mom hlala kiwón. Géhéli bud tungô, mon yéén. Tahu se kun, tódô kem óyóen hlilil, là kóen tungô. Sòn moen hménég ebè ofi, kô bud tonen yem tehe tonen.

Legen udî bè yó, là bud tonen du ne yem tehe tonen. Ominen skofî klubéng matan, tódô tonen tuha logi bilô bè knahen. Monen mò du, Sok ye syehen ke haya béen dê nélékem kóm. Hol nélékem Ngà Hikit nù te kohù abay se yu angkat lemyu bè kem dumu ye ne angkat le dmilut laan hólól ti ye yó kem dumu tau.

Ngem, monen, wen toloku kóm. Tahu se ketngel Ngà Boi tódô tonen tey gunù ma olung. Ominen motun ta ne tódô gebtik blékê Ngà Boi. Ofol kun ke deng tahu aní monem knahen. Hmung temngel ete kohù Ngà Boi bud tonen tey Ngà Hikit nusing, sdulil le ngà ohuhen. Sòn moen hemdem du yem knahen, sélétem yem deng tonen. Là kóen dog gtungô efet kól haya Ngà Boi.

Hek hanà tolo minal mwas kun tódô gungol le tey uni sengkaling benlel, aní monem kun yó kem ngà datù telu le, gu le bè bong libun bè bong tonok. Tódô le gotu

gebtik ni kem kdéen tau tungô, bà mon nim tey uni sengkaling.

Nem e hnénég se tukô huli kun, tólóng kestodol kudà, ne tólóng kestodol safi, ne tólóng kestódol bew, ne tólóng kestodol tubid ne tólóng kestodol se kambing. Yó se kdéen yó gotu nwit le mò blay le bè tuón le.

Éhé, mon le, eles henggawang ye lan le kem ngà datù. Ne eles nból ye igam ne tilam laan klabu le. Ne eles hyón ye laan klabu le kem yehen le. Tahu se kun, gotu nból le igam ne tilam laan kem klabu le ne hyón le laan klabu le kem yehen le igoen tolo wen dù kifu yem hlafus.

Hol mólós mwas se kun, gdofi le kem ngà datù. Nbut le se nim bud hligal. Kentihen muni, gotu huni le, kem smagi, kmintang, ne tmonggong ne madal. Omin le motun ta. Tódô htódô le lu laan klabu le ni kem tlu ngà datù.

Okóm kun yem Ngà Boi hol són twoli, deng mom hewà laan klabu, hebnós sentu slungan, gseng bè yó kem tey nes hólós. Omin le gotu myón te kama yó kem ngà datù laan klabu le igò yehen le myón klohok le. Tolo knukum le lu. Okóm kun yem Ngà Boi són twoli, yem kewóten laan klabu hensuen kama yem laan yem nes

kukum le kul. Hol kéng tô kulu tau snéen yem le myón klohok yem ngà datù.

Legen udí bè yó, omin le mon du, Tnúké ye ne kukum le, kô alí kiní. Tahu se kun. Ne e lemwót yem sotu datù munung gunù, tnúkéhen kukum yó kem libun. Timbów le kól bè yem hol sónen, laen dog ton le libun, són kama. Omin le tmaba du. Okóm là dogen mudél.

Wen se mon du, kô mlóy mulék, là móyóen myehen. Ne e hetê yem tau datù, mà yó kem ngà datù, monen, Deng atulem ni, lai. Wen sengel tekuy ke là ton du towuhu. Omin le mólów du, mon le, Nem henganag nawam. Tolo hlafus he ni. Tahu se hetnú yem datù.

Là, mon kem dumu, Nebel ye dé, kô hebnós. Ne mon kem dumu, Deng wen logi mówóng du mni.

Ne le e nebel kun, tódô ton le sentu slungan. Mni, mon le, hlilil bè ni. Mon le mò du, Moem de? Là, monen, wen desu. Kunen ne, mon le, olom myón likót bè tuu dé klohok yehenem. Bée, monen. Omin le tô mkay du. Bê, monen. Bê ye nogot o. Tódô bayà ye o dé. Tódô nmou dou kógów. Tahu se kun, nen e lemwót mdà. Tódô kdéen mata gotu temngel ebéléen. Myó kun mdà gu ditu, ngangen niwesen yem tô yehenen. Ngang le hménég du tu ete dól. Tu, sengalak ye, mon le, kô mógów elaan. Ngangen mógów kun. Tu kéng etedem ete kohù. Tódô

nen e lenagaf lekef nelek Ngà Hikít. Monen, Ni se dou mò yehen kenbong nawaw. Kton kem tau du kun myó, tey gotu kkuli le, tek le kem hlébéd. Mon le, Tey sidek kkiwónen Ngà Boi yóó.

Tódô kem nen htinof Ngà Hikít igò yem ngà ohu dmiwel ikóng ebéléen. Kehetê yem ngà datù tô yehenen, monen, Mdóhi bè yó, kô gomongi matay béleén yem datù yó kedeng. Tnódónem Ngà Boi mom lemkef bè Ngà Hikít, sbol tô lenkas le. Tnódónem, mom monen, Ke hnatay ye Ngà Hikít tódóe mung matay béleén. Laen kô muhu myehen du yem logi là datù yóó.

Kungolen du kun yem ngà datù yó koni, muni kdaen, nsoken sudeng. Tódô diwelen lem blóng tau, aní laen dù tau gemgafas du. Tahu se tódô skuhu tau.

Nkayen lówón, gdek bè lówó seel, sbol tô hentê le. Tnódónem ngà datù yó kun, monen, Són ktonu longit dou hlafus ni. New tatak tu he kem lewu tuu. Bude mebel tnuen he kedeng.

Yó ne kun langat tau, là kem hendem le yó dum Ngà Hikít sidek. Yó alí hendem le yem Ngà Boi. Là se mlóyen Ngà Hikít. Són mò le mon du, Mlóyi Ngà Hikít, wen yóó Ngà Boi, kô mung matay béleém.

Yó ne kun langat tau, laen dù mlos hlóni, bà mon ni bak sudeng. Laen se dù mlos hlóni bè le Ngà Hikít, likò le, kô gomong le se kul.

Bud nkay ngà datù lówón gdek te kohù. Yó ne langat tau. Hol tnù ngà datù ta ni kem lewu le nù te kohù yem sudeng. Mensag se Ngà Hikít, mung kesdofien lem hólólen yem bulungen. Tódô sengengen se kun, baling tólóng kton le ke Ngà Hikít. Ne yem ngà datù tehe tô tmibó yó koni, deng sana tódô nù lem bak yem tey ohu bong. Tnikónge yem tehe kohù gunù Ngà Hikít nù, tu kun tódô baling tilam guma. Ne tehe hala tódô baling klabu lenansay, yem klabu là deng wen gel kmabu du. Kentihen yem tehe nù te kohù, gotu baling kimu. Yem kdéen tau mton du myó koni gotu le dmilut laan hólól ti Ngà Hikít. Yem yê dien tehe alí gel hemsidek du, tô mlóy lemagaf ebè Ngà Hikít. Là kóen deng gefet, deng sana tódô nangaen hlekel yem tey ohu bong.

Mbut bè yó són Ngà Hikít ne kun, datù bè kdê le. Là bud tonem du ne yem tehe alí ksideken. Ne deng mom temnù alí ktilob Ngà Boi se kun. Yem kdéen tau balù tau datù tehe gel hemsidek ke Ngà Hikít gotu nékét yem tey ohu bong.

Uma kdaw kun tolo sóól mneged. Ne e mbel silà, tódô mdà bè yó tau bilô. Tey ketnga kem tau du. Mdà klokok Ngà Hikít. Ne e bud mbel silà són ktonem kul le Ngà Hikít. Benkól le tô bud mebel du, sbol tô bud tnaba le. Ne e là bud ton tau datù du ngaen. Ne le e gotu stibó sfatay. Gotu le meglà igò ke Ngà Hikít lewu le Ngà Boi ne ngà ohuhen, tey kehlígal le nù le bè gunù yem tau tmóbóng ke Ngà Hikít.

## TÒ TIT

Hek kun Tò Tit, tek sotuhen nù bè yem gunù, yem tehe gunù maen ne yéen. Deng le matay bè des ugu. Tek sotuhen buhê bélê le.

Sotu kdaw kun myónlubung damay Tò Tit. Tonen tukol. Mudél tukol ebè Tò Tit. Mon tukol, Ni Tò Tit, gentiem o. Tahu se kun, gentí Tò Tit tukol.

Bud mudél tukol, monen, Hetlasik Tò Tit, nitem o mulék bè gunuem. Tahu se kun.

Kól bè gunuen Tò Tit, bud mudél tukol, monen, Hetlasik Tò Tit, géhél-kenem o. Okóm, mon tukol, béem senfà o. Tódô hlohem o. Tahu se kun. Tódô hlo Tò Tit tukol.

Timbów deng kól lem blutut Tò Tit tukol, bud mudél tukol, monen, Hetlasik Tò Tit, géhél kéem o. Béem kê o bè kótól. Kéem o tak klósól. Tahu se kun, nimón Tò Tit. Bede mon tukol, Nangat hnénégem o. Béi tungô efet lewu kdaw. Tahu se, tódô nufos Tò Tit sendaw ne suloy buteng hinong myón teklósól. Timbów ne e ton Tò Tit ngà towok hulu, bede mom gading, là bud gungolem du ne koni udél tukol. Omin Tò Tit yó he moo ketuken. Tódô hugón bè yó Tò Tit teklósól lem but yem ngà koyu.

Ngangen mò du yem ngà koyu yó koni efet tahà eta. Yó ne kun Tô Tit hlong tungô. Ngangen ne kun mulók ne yem koyu yó. Là bol bulóken kun ke là mimet. Ne ngangen ne kun lemuyung yem koyu yó. Tódô hninggelen msut bè seblà kulu Tô Tit yem luyungen, bede yem luyungen kun laen bolen, són kmagi nabay. Tódô kéng hninggel hetdananem kun Tô Tit ta yem luyung koyu.

Yó ne Tô Tit hlong henga tungô deng wolu ne halayen. Nem e hnénég laan nim koyu ni koni. Là bol hangan fi dmata kdaw ke là snafang. Là bol dounen ke là tedyung. Là bol hangan fi leged ke là sendek. Là bol dounen ke là mohin miket. Bong hangan fi debwak laen bolen ke là hlò kawat ne là bol dounen ke là filak. Hnéngem hangan fi desdef laen bolen ke là hlò blówón, ne là bol dounen ke là fandí ndól. Ne là bol tinuhen ke là lobun. Yó ne kun Tô Tit hlong tungô. Kéng hninggel suem te tilam. Là bol tdanan Tô Tit kun ke là tedyung. Kéng hninggel senafinem. Gel btang gu ta doun yem koyuhen.

Hek kun ne e lemwót tuha logi lewu le tuha libunen, tólóng le kilil tniba le. Sotu ngà le libun, uma kóm lomí sut.

Sotu kdaw mon tuha libun mò ke tuha login, E tuha logi, nem nunung dou ni ngà. Ne e lemwót tuha libun.

Weyò, ne e léét kkól tuha libun. Ne e lemwót de kun tuha logi nen e nwit yó ngà. Ominen kól laan yem temnobung. Fudélem ke tuha logi, E temnobung hlonihi do elaan new ne sdang lem tnulunem ni nedun. Tahu se kun heglaan temnobung. Ominen bud hegeta temnobung.

Deng ne e kól kun tuha libun. Monen mò ke tuha login, E tuha logi, gun nù kut de ngà? Mon tuha logi se, Na, tehe nù bè huyuen se koni. Hlunu ne e tô mebel solu. Déy, mon tuha libun, deng wen desen gi ngau.

Yó ne kun tuha libun na kbongen klokub doloy klokub matahen lanen alî mkik. Na sendawen ne suloyen buteng mkik. Nkiken yem ngaen igoen tek són yó ngà le. Okóm là kem dog tulónen du se ni dum tuha login yem gun hemsù ni ngà.

Nem e hnungol kun lem tnulun tum temnobung. Tódô seblang tong dilong obun.

Ngangen ne kun yem ngà sbol myón lem ebenen, ne sbol beklil lemokob. Yó kem obun gel le mit bulók. Gel hsef le yem ngà. Ngangen ne kun yem ngà deng hulung mdà. Kmon nawa temnobung du, deng hulung mógów

ne yem ngà. Ominen bud heglaan ebè tonok. Lelen mógów yem ngà libun. Tahu se.

Yó lelen nmò yem ngà, mógów gu lem dlag likón. Là bol kenen ke là hosò ne likón ne dulon. Lelen gel msef yó kem bulók bnes.

Ngangen holun mógów kun efet hnotunen yem sotu ngà bulul. Timbów hnotunen yem ngà bulul tódô gungolen nim tey hligal lel uni kmintang lel uni tembol tnunggong lel uni hemglung. Ominen bud ganag holun kun ngà libun.

Nen e nkay klubéng matan tódô tonen tey koyu segkay bunguhen. Benkólen se tô hménég du kun ke wen gunù. Laen dù tonen. Tódô muni lem tnulun yem koyu yó kun yem tey hligal. Tódô teneng yem ngà libun nen e ton yem tey koyu segkay bunguhen. Ominen ganag hloni kun yem ngà libun nen e hnénég lem but yem koyu. Tódô seglafin kun tong tedyung ne tong fandì ndól. Tódô segfaday tong snafang. Ne tódô segdilan tong kfilan. Tong gel bingu yó sem koyu yó.

Yó nmò ngà libun fen gel lelen sentifunen yó kem masà laan yem koyu. Ne e nkay ngà libun de kun ketngelen, tódô tonen ngà logi tungô hlékê lem but yem koyu. Benkólen temngel du ke wen dumuhen yem ngà logi. Tek sotun.

Ominen ganag hlóni se kun ngà libun, ne ominen myón bè kulu ngà logi. Tô nangaten kebtiken. Tnódónem ke dmemen efet sendawen. Tnódónem Tô Tit kelengilos. Omin ngà libun mnok te kulu Tô Tit monen. Ewè, btiki kun. Tahu se, lengilos Tô Tit ne ominen btik. Deng sfolò wolu halayen.

Ketngel Tô Tit tódô tonen kimu seglansud. Ne temngel eta Tô Tit tódô tonen yem koyu segkay bunguhen. Ne hmung gungolen se yem tey hligal lel uni kmintang ne lel uni hemglung ne lel uni sludoy. Ékem wen sem gunù ton Tô Tit. Tódô muni lem tnulun yem koyu yó. Tong gesduk bè hanga lobun, yó ne kun yó dum bunguhen.

Ketngél Tô Tit ebè yem seblà tehe gunun kmulu, tódô tonen ngà libun myón bè yó. Na, mon Tô Tit, kkólem kni du lenibun? Eginu ne, mon ngà libun. Són mou tô mangat kebtikem. Okóm là géhéli btik. Yó gunuw tódô bemtik kóm. Hyu yó sen, mon Tô Tit, tey legen ne ni ke genu tungô. Là dengen tahà he nim towok nim koyu huluhu yem kewótu tungô. Hyu sen aní wen dumuw, mon Tô Tit.

Là dengen legen kestulón le hegdek se tukol te abal Tô Tit. Monen mò ke Tô Tit, Tonem kô towok tehe koyu huluhem? Tonu, mon Tô Tit. Bê ye feng nù bè ni, mon

tukol. Mung ye do. Tahu se kun kulit lan tukol kulit se lan ni kem ngà lewu.

Ngang le mógów efet le gsut bè yem tey léhéék ne wen linu nù bak hesuten. Tódô gungol le nim tey mudél. Kéng kemfô leték. Mon tum mudél, Song gunù ye là matay ke tngón ye gunù ye là matay. Mon Tò Tit mò ke tukol, Bang atul me du? Là mon tukol, bê ye likò. Tódô he heneb elem yem tey linu yóó. Tahu se kun, ne le e heneb. Omin le bud hewà eta, tódô ton le tey gunù bong hono blówón ne auten hono blówón. Omin le hotun kul kun. Ton le yó kem tey dê tilob libun yem tukù le na kebangen kuleng myón te kulu le. Lel tey khutéék le ne mosò ti le. Omin le motun ni kem lewu ngà. Nem e hnénég lówó le, deng tódô hlò blówon. Laen kô bolen tódô le hlò tahu blówón.

Ya tey kbongen kun yem gunù yó koni. Tódô bud gungol le se yem tey uni hligal yó koni. Mudél yem ngà libun monen, Gun seblà kut de nim tey hligal? Angat ton ye kedeng, mon yó kem libun hotun kul le Tò Tit. Tahu se, bud ilud le efi dmata kdaw kógów le lem yem tey gunù, tódô ton le ni kem klintang ne ni kem tngongong ne ni kem sludoy. Tódô le gotu mutóm. Laen se kô dù tau mogot kul. Hningun te gun tódô lemna ni kem kimu muni ni, hningun te baluen ke sotu sol tiba.

Ketngel Tò Tit etembó beng tódô tonen tukô yem koyuhen tmowok gu tlaan. Ne ominen mudél ebélê le yem tuha logi, monen, Ni se gunù ye bè ni. Gefet dini towok yem hulu ye. Deng tngón ye se bulungen anî là matay ye ne duhen yu hol tahu kmimu bè klamangen benwu. Duhén yó abay dê ni kimu tehe bungu koyu Tò Tit.

## TUTUL HNU

Hek kun Hnu. Hikit se nim Hnu, sòn yéen duen. Gel le tólóng sòn lu. Yó gel nmò Hnu kun, gel mò hengalaf, botong gotu gel tlomoen ke yéen. Tey kebkó hengalaf Hnu kun. Okóm yó alí gel kenlit Hnu nim Bong Busaw. Sòn moen gel kmeyek ke yéen sok tebel Hnu yéen ta.

Lemwót kun Hnu sotu kdaw nen ne bnós yéen lem sol kasuk. Ne lemwót Hnu. Hol monol se kwangen kun tódô gungol Yê Hnu nim tey menchel gu dlem. Monen, Nóm, nóm, ni boohen.

Uma kóm ni dum Yê Hnu alí gel lò kulihen. Hol henlel Bong Busaw se kun mon du, Nóm, nóm, ni boohen. Tódô getkak Yê Hnu lem sol kasuk. Ominen bud mukal ke Yê Hnu kun Bong Busaw. Ya tey langat Yê Hnu. Tong bud gtóbóng Hnu. Tedu gefet béléem, yê? mon Hnu. Hol gungol Bong Busaw se ni hensag Hnu tóbóng kun, tódô gekmó deklían Bong Busaw. Hol gefet se Hnu, téhem Bong Busaw.

Ne e tmakas Hnu ket gel ktebelen ke yéen, ket gel kekleyek Bong busaw du. Alí gel knidigen Yê Hnu. Ne e mò atul Hnu, mò tey bu bong. Timbów deng kun ne e sù

Hnu te hala. Hensuen soging mélél lemen. Ominen bud lemwót nen bud bnós yéen lem sufà ksów.

Timbów deng bud monol kun kwang Hnu bud yó Bong Busaw menehel gu dlem. Monen, Nóm, nóm, ni boohen. Okóm hanà mayuk Bong Busaw deng sana tonen soging mélél nù te hala.

Étey, soging mélél, mon Bong Busaw. Hlós là dog bud henwenen du yem udélen mebel ke Yê Hnu. Nen e tô newa yem soging. Ê, mon Bong Busaw, wen gunun nù. Ne e mebel lan Bong Busaw. Monen, Kmò kwahu du soging ni? Tô knoluten se kun, bud là. Là gutahen du. Là kóen dog mudél Bong Busaw, monem kê wen mungol du.

Deng ne e lemwót Bong Busaw tódô husek elemen nen e mò hendlà mken soging lemen. Ya tey kegtuhen. Ne e deng kkenen soging tô hewà Bong Busaw. Weyò, laan dog lanen hewà. Tódô nù lemen Bong Busaw efet mom tódô gtungô bè yó lemen. Ominen yó he kun tilob kmò Hnu nmò. Laen dù bud hmala du. Là buden gel mlóy ebè gunù gel tmóbóng ke yéen.

Ne e talak kemdaw kun, deng gnóm Hnu ne kbitilen. Tu Hnu mulék ebè gunù igò Bong Busaw mom skibung longen lem bu nù te hala. Hek ne e kól bè gunù Hnu. Gna gun tódô matahen bè yem le nù te hala. Mni,

mon Hnu, yem alî gel hmala dou. Deng ne e hbong Hnu ofi nen e hendlà dnutung. Ne e gnóm Bong Busaw yem tey kinî ne kebel. Deng nen e btik mung du langaten. Benkólen lemangat, laen dog tmóbóng du. Yó ne kun Bong Busaw, ngangen lemangat Bong Busaw efet là buden mgel. Tódô megtofu Bong Busaw. Tódô temdok tihen te hala.

Kyà, mon Hnu, tey alî gel kehlalahem do. Lelem alî gel kemeyek ke Yê. Lelem mom mnagaw sogingu. Ne e tulé Hnu bu te hala nù lemen Bong Busaw. Tódô lesbeg etlaan deng mom temdok Bong Busaw. Ne e mò Hnu mtól ke Bong Busaw. Ominen gotu lemgas tmudà du.

Sónen ne tutul Hnu.

**F.E.B.C. Printing Division, Manila, Philippines**